

Кисличенко В.А.

кандидат пед. наук, доцент кафедри
мовознавства та логопедії
МНУ ім.В.О.Сухомлинського

ЛОГОПЕДИЧНИЙ СУПРОВІД ЯК ІННОВАЦІЙНИЙ ПІДХІД ДО КОРЕКЦІЇ ПОРУШЕНЬ МОВЛЕННЯ

Соціально-економічні зміни в суспільстві на сучасному етапі відбиваються у серйозних змінах в системі освіти. Спеціальна педагогіка переживає кризовий період, розширюється реабілітаційний простір, що обумовлює необхідність широкого охоплення різних категорій дітей з відхиленнями в розвитку; усвідомлюється необхідність медико-психолого-педагогічної підтримки і супроводу дітей різних вікових груп.

Проте слід зазначити, що кількість дітей з проблемами фізичного, психологічного та емоційного розвитку постійно збільшується. Так, за останні 10 років кількість дітей з різними психофізичними порушеннями збільшилась на 22% [1,с.7]. З огляду на це на сьогодні надзвичайно актуальною є організація логопедичного супроводу сімейного виховання дитини з вадами мовлення.

Можливість надання логопедичної допомоги з'являється у більшості випадків після вступу дитини до дошкільного навчально-виховного закладу. Однак, як показує практика, значна частина дітей з порушенням мовлення, яка не відвідує дитячий дошкільний заклад, вперше потрапляє у поле зору логопеда лише перед вступом до школи.

Останні десятиріччя вивчення взаємодії сім'ї та логопеда здійснювалось переважно з організаційних позицій, що формувало одностороннє уявлення та гальмувало розуміння глибини проблеми. Незважаючи на безперечну пріоритетність сім'ї у мовленнєвому розвитку дитини дошкільного віку (D.Boulby, Л.С.Виготський, О.М.Вінарська, М.М.Кольцова, М.І.Лісіна та ін.) роль родини звузилась до обмежених форм роботи з батьками у логокорекційному процесі. Порівняльний аналіз спеціальної літератури (Н.С.Жукова, О.М.Корнев, О.М.Мастюкова, В.М.Сорокін, Т.Б.Філічева, Л.М.Шипіцина та ін.) свідчить про недостатність вивчення можливостей батьків у процесі корекції мовлення, про несформованість вимог до участі родини у логокорекції, відсутність єдиної системи інформування батьків та попередження мовленнєвих розладів.

Концепція супроводу як нового напрямку у наданні допомоги дітям та їх оточенню почала активно розроблятися з середини 90-х років минулого століття. Теоретичні й практичні аспекти психолого-педагогічного супроводу відображені в роботах сучасних дослідників А.Г.Асмолова, М.Р.Бітянової, Л.М.Гречко, С.В.Духновського, В.В.Кобильченка, О.А.Козирева, Н.М.Назарової, О.Є.Обухової, Р.В.Овчарової, Т.І.Чіркової, Л.М.Шипіциної та ін. Особлива увага у дослідженнях спрямована на механізми, види, способи й умови надання психологічної підтримки та допомоги дітям у процесі шкільного навчання.

Системний аналіз проблеми показав доцільність виокремлення поняття

«логопедичний супровід» у контексті неперервного, комплексного корекційно-логопедичного впливу у межах тріади «дитина-логопед-сім'я».

Логопедичний супровід сім'ї ми розглядаємо як структурний компонент загального психолого-педагогічного супроводу, де у співвідношенні підсистем логопедичний супровід залишається самостійним напрямом, що має свої методологічні засади, мету, специфічні завдання і шляхи вирішення. Логопедичний супровід – це вплив на дитину, прямий чи опосередкований (через близьке оточення), який реалізується у різних формах (за необхідністю) протягом усього раннього, дошкільного та шкільного віку спеціалістами-логопедами.

У ході проведеного дослідження розроблено алгоритм та зміст багатofункціональної програми неперервного логопедичного супроводу сімей дітей-логопатів, який включає інноваційні, включно з авторськими, та традиційні технології логокорекційної роботи у межах сімейно-центрованого підходу. Реалізація сучасного сімейно-центрованого підходу у практиці логопедичної роботи забезпечується наданням відповідної ролі батькам у процесі нормалізації перебігу розвитку мовлення дитини за умови постійної взаємодії логопеда і родини, яка виховує дитину з порушенням мовлення.

Відправними у пошуку змісту логопедичного супроводу сім'ї у дослідженні були три позиції: загальнодефектологічний підхід до навчання та виховання дитини з особливостями психофізичного розвитку; сімейно-центрований підхід; неперервна взаємодія у тріаді «дитина-логопед-сім'я», як необхідна умова інтенсифікації логокорекційної допомоги. Ми трактуємо логопедичний супровід родини, що виховує дитину з порушеннями мовлення, як цілеспрямовану, послідовну, неперервну дію в спеціально організованих умовах, відповідних психофізичним особливостям дитини-логопата.

Логопедичний супровід сім'ї, в якій виховується дитина з порушеннями мовлення забезпечують пріоритетні напрями: інформаційно-просвітницький, діагностично-консультативний, логокорекційний, психолого-виховний.

Структура програми логопедичного супроводу сім'ї, в якій виховується дитина з порушеннями мовлення складалася з таких компонентів: цільового (цілі, принципи, завдання); змістового (базові складові, основні напрями діяльності); операційно-дієвого (періоди, етапи, форми, методи, прийоми, умови, способи взаємодії); оцінно-результативного (критерії, показники).

Загальними завданнями неперервного логопедичного супроводу було визначено: формування логопедичної компетентності (педагогічної культури) батьків; організація сприятливого мовленнєвого середовища, активізація процесів формування мовлення; попередження порушень мовлення, контроль перебігу розвитку мовлення; забезпечення вчасної логопедичної допомоги; формування взаємодії з родиною дитини з ПМ; логопсихологічна допомога батькам. Основними складовими логопедичного супроводу сім'ї були інформування, консультування та логопедична допомога. Найбільш важливою складовою логопедичного супроводу стала багатоскладова, узгоджена робота логопеда та сім'ї дитини, починаючи з раннього віку.

Неперервність логопедичного супроводу сімей, які виховують дитину з порушеннями мовлення, забезпечується відповідним до вікової періодизації змістом

роботи з урахуванням сімейно-суспільної форми виховання. Вихідні параметри, які враховувалися при розробці змісту кожного з періодів програми супроводу: вік дитини; рівень розвитку мовлення; ступінь необхідності та форма логопедичного впливу.

Відповідно до основних напрямів та завдань програми логопедичного супроводу, обсяг роботи у кожному віковому періоді поділено на відповідні змісту блоки: інформаційний, діагностичний, консультативний, теоретичний, практичний (рис. 3.4).

Інформаційний блок, в залежності від віку дитини, входить у кілька періодів.

I-й період включає інформування майбутніх матерів щодо закономірностей домовленнєвого періоду у житті дитини, типового та нетипового психофізичного та мовленнєвого розвитку.

Завданням є створення насиченого інформаційного поля з метою викликати у батьків бажання контролювати перебіг розвитку мовлення дитини, починаючи з домовленнєвого періоду. Основна форма роботи: регулярне (один раз на місяць) проведення лекцій «Особливості мовленнєвого розвитку дитини раннього віку» для вагітних. Місце проведення: жіноча консультація, у межах занять «школи молоді матері». Тривалість лекції – 40 хвилин. Обов'язковим є інформування про структуру логопедичної служби району та «Пам'ятки» з орієнтовними нормами розвитку дитини раннього віку.

Інформаційний блок у **II-му періоді** включає інформування батьків дітей від народження до 3-х років щодо норм мовленнєвого розвитку, причин та наслідків мовленнєвих порушень, стратегій оволодіння дитиною мовленням, шляхів інтенсифікації розвитку мовлення.

Завдання: викликати у батьків бажання встановити стан мовленнєвого розвитку дитини. Форми роботи: логолекції. Місце проведення: дитяча поліклініка, діагностично-консультативний логоцентр (на базі ПМПК).

Інформаційний блок у **III періоді** (від 3-х до 4-х років): логопед знайомить батьків з нормами мовленнєвого розвитку у даному віці, причинами та наслідками мовленнєвих порушень, пріоритетними напрямками, методами роботи з розвитку мовлення.

Завдання: адекватна оцінка батьками мовлення власної дитини. Форми роботи: логолекції. Місце проведення: батьківські збори ясельних та молодших груп дошкільного навчального закладу.

У **IV періоді** інформаційний блок представлений роботою логопеда з інформування батьків щодо проявів виявлених мовленнєвих порушень.

Завдання: адекватна оцінка батьками мовлення власної дитини, увага до проявів порушення мовлення. Форми роботи: логолекції. Місце проведення: дошкільний навчальний заклад – з батьками дітей з порушеннями мовлення при формуванні груп та у групах мовленнєвої корекції; дитяча поліклініка – при обов'язковому обстеженні дитини перед вступом до школи логопедом.

Діагностичний блок включав обстеження дитини обов'язково у присутності батьків.

I-й період не має у своєму складі діагностичного блоку.

II-й період. Діагностичний блок для раннього віку має свою специфіку, так як

логопед не має можливості спостерігати за діяльністю дитини у звичних обставинах і покладається на спостереження батьків для надання рекомендацій.

У **III періоді** (від 3-х до 4-х років) проводилось діагностування відповідності індивідуального мовленнєвого розвитку дитини віковим нормам розвитку мовлення.

IV період включав діагностування мовленнєвих порушень дитини.

У процесі логопедичного обстеження у присутності матері або батька дитині пропонувалися завдання стандартного логопедичного обстеження відповідно віку дитини: на виконання інструкцій, вербальних та невербальних завдань, виявлення порушень звуковимови, фонематичного сприймання та уявлень (скажи як я, спіймай звук) складової будови слів, об'єма словника, порушень словотворення та словозміни, побудови речень, узгодження частин речень й членів речення між собою, стану зв'язного мовлення. Зверталася увага батьків на неправильно виконані дитиною завдання, пояснювалося, чому ці завдання викликають труднощі у дитини.

Консультативний блок. Включений у склад кожного періоду, крім періоду очікування.

У періоді від народження до 3-х років та від 3-х до 4-х років для сім'ї дитини без ураження ЦНС консультування є основною формою логопедичної допомоги. Батькам необхідно допомогти визначити рівень розвитку мовлення дитини та обговорити можливі форми роботи з його розвитку.

У дошкільному віці консультування забезпечує батькам можливість зрозуміти необхідність того чи іншого виду логопедичної допомоги та дізнатися про зміст і форми логопедичного впливу (заняття з логопедом у поліклініці, або у групі корекції мовлення днз).

Консультації логопеда фронтально (на батьківських зборах) та індивідуально у групі корекції мовлення мають регулярний характер, індивідуальні консультації логопеда можна поєднувати із заняттям, запрошувати і інших членів сім'ї.

Таким чином блоки формуючих впливів на батьків визначали зміст роботи логопеда з батьками у вікових періодах.

Робота у перші три періоди носила превентивно-консультативний характер і передбачала забезпечення підґрунтя для ефективного подолання проблем у мовленнєвому розвитку дитини.

Оскільки період старшого дошкільного віку визначається становленням і формуванням психічних функцій та адаптивних можливостей дитячого організму, високим рівнем загальної та мовленнєвої сензитивності, основний зміст роботи у IV періоді логопедичного супроводу мав корекційний характер й охоплював роботу із сім'ями дітей з ПМ. Основним фактором інтенсифікації логопедичної допомоги дитині з ПМ ми вважали взаємодію у логокорекційній роботі батьків та логопеда, виходячи за традиційно сталі форми роботи з батьками у системі дошкільної освіти. Перш за все йдеться про програму теоретично-практичних семінарів «Логошкала для батьків».

Дослідно-експериментальна робота мала неперервний комплексний характер. Оцінний етап включав результати експериментально-дослідної роботи, отримані у експериментальній та контрольній групах під час навчально-формульовального експерименту. У результаті навчально-експериментального дослідження доведено ефективність запропонованої комплексної програми неперервного логопедичного

супроводу сім'ї, в якій виховується дитина з ПМ.

В ієрархії складових логопедичного супроводу одною з найважливіших вважали педагогічну культуру батьків (педагогічні знання, педагогічні вміння та мотиваційні потреби). Так, збільшилась кількість батьків, уявлення яких про необхідні мовленнєві знання та вміння для успішного шкільного навчання дитини склали 71,8% (79), у порівнянні з результатами КГ (12,2% (9)). Значно підвищився достатній рівень логопедагогічних знань батьків з 48,3% (34) у КГ до 76,9% (85) у ЕГ. Зросла кількість батьків, які почали глибше розуміти значення спілкування у розвитку дитини – 68,2% (75) проти 25% (18).

Суттєвим виявилось зростання рівня мотиваційних потреб (на 32%), що підтвердило правильність обраного корекційного курсу. Найявність ініціативи у стосунках з логопедом з'явилась у 80,9% (89) батьків, на відміну від 29,4% (21) у КГ. Зросла кількість батьків, які стали вважати допомогу логопеда необхідною: 88,2% (97) проти 14,4% (10). Більш свідомим стало відношення батьків до домашніх логопедичних завдань у 75,5% (83) у порівнянні з 23,3% (16) у КГ. Результатом впровадження превентивної роботи стало підвищення рівня педагогічної культури батьків на 32,3%.

Агрегованим показником логопедичного супроводу ми вважали активність взаємодії батьків та логопеда у корекційно-виховному процесі. Підвищився рівень усвідомлення батьками потенціалу процесу взаємодії з логопедом. Внаслідок проведеної експериментальної роботи кількість батьків, які знаходилися на активному рівні взаємодії, значно зросла – з 40% до 80%, за рахунок батьків, які взаємодіяли з логопедом на ситуативному рівні.

Включення батьків дітей раннього віку в організований логоінформаційний простір забезпечило підвищення мотиваційної потреби батьків у контролі мовленнєвого розвитку дитини та свідомого пошуку логопедичної допомоги за наявності порушень мовлення.

Представлені результати експериментальної роботи свідчать на користь ранньої логоінтервенції у процес формування мовлення дитини та більш активної участі сім'ї у корекційно-освітньому процесі;

Література:

1. Бондаровська В. Сім'я як система./ В. Бондаровська// Б-ка «Шкільного світу.— 2005.— С.12.
2. Кисличенко В.А. Логопедичний супровід сім'ї, в якій виховується дитина з порушеннями мовлення. : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.03 / В.А. Кисличенко. – К., 2011. – 20 с.
3. Конопляста С.Ю. Психолого-педагогічне вивчення дітей з вадами мовлення / С.Ю. Конопляста // Удосконалення підготовки науково-педагогічних кадрів в Україні : зб. наукових праць. К. : УДПУ імені М.П. Драгоманова, 1997. – С. 112 – 117.